

Burgerlijk recht en Kerkrecht

KERKELIJK LEVEN

In aansluiting aan mijn brief van 13 Maart j.l. (zie De Reformatie van 24 Maart j.l. Nogmaals: De Rechter), die evenals hetgeen hier volgt als ingezonden stuk kan worden beschouwd, leek het mij goed, ook in verband met den gang van zaken tijdens en na de vrijmaking, eenige belangrijke punten uit de jurisprudentie nader te bekijken; in dezen vorm kan dit slechts summier geschieden. De stof zelve is m.i. belangrijk genoeg voor een dissertatie.

Het eerste moment, waarbij ik wou stil staan, is het arrest van den Hoogen Raad van 2 Januari 1846 W. 1846. Dit geeft de volgende belangrijke rechtsoverwegingen (de spatieeringen zijn van mij, L. R.):

„In het algemeen zijn voor de leden van elk zedelijk lichaam en maatschappij, zonder onderscheid, verbindend de instellingen en reglementen van bestaan en werking (in casibus de Kon. Synodale besluiten der Herv. Kerk en de verordeningen omtrent het Israëlitisch kerkgenootschap), door de zedelijke lichamen of maatschappijen zelve opgevoerd, nageleefd en bevestigd, onverschillig welke de oorsprong der instellingen en reglementen moge zijn en al mochten die in onbevoegde beschikkingen van derden bestaan.

Zonder de aanneming en vasthouding van dit rechtsbegrip, zouden altijd door individueele opsporing en bestrijding van den min of meer regelmatig oorsprong, ook zelfs van constitutioneële Staatsinstellingen, of ook van den oorsprong van alle maatschappelijke vereenigingen, alle maatschappelijke banden en alle wettigheid van gezag kunnen worden bestreden, ook van gevolgtrekking tot gevolgtrekking, zelfs van dat gezag, waar men de toevlucht tot handhaving van zijn vermeend recht oordeelt te moeten nemen.

Dit een en ander sluit echter, in het algemeen, geenszins de bevoegdheid uit, om de verbindende kracht van verordeningen of reglementen ook uit hunnen oorsprong te betwisten, op grond, dat zij, of door een onbevoegd gezag zijn verordend en eigenmachtig uitgevaardigd, terwijl zij alleen van de wet afkomstig konden zijn, of dat zij, wat hun inhoud betreft, strijdig zouden zijn met bepaalde grondwettige instellingen; die onbevoegdheid of die strijdigheid echter, en alzoo de schending van die grondwettige instellingen moet dan ook bepaaldelijk worden aangewezen, en wel in een instantie van cassatie ten civiele, met een bepaald beroep op de artikelen der wet, wier schending bewoerd wordt“.

Wij maken bij deze uitspraak eenige aanteekeningen:

1. De Hooge Raad heeft hier een uitspraak gedaan, die niet alleen voor de kerken geldt, doch voor alle zedelijke lichamen, dus b.v. ook voor een onderlinge verzekeringmaatschappij, een pensioenfonds, een ziekenhuis, een kloosterorde. Deze uitspraak is kennelijk gevolgd door Rechtbank Nijmegen van 4 Mei 1852 W. 1350: „Het reglement eener broederschap is verbindend voor de leden, wanneer het gedurende twee jaren en langer is opgevoerd, ook dan, wanneer niet blijkt mocht, dat de directie bevoegd was geweest om het te maken en uit te voeren“. Hieruit blijkt, dat in beginsel voor de kerken geen speciaal burgerlijk recht geldt, dat op andere gemeenschappen niet van toepassing zou zijn. Dit blijkt ook uit de uitspraak van hetzelfde rechtscollege van 29 Dec. 1911, waarop wij nog nader terugkomen. Wij concluderen hieruit, dat bij het nemen van kerkelijke beslissingen mee moet wegen, zonder nochtans het daarvan te laten afhangen, welke de gevolgen kunnen zijn ten aanzien van de stoffelijke bezittingen van de kerk. De ambtsdragers zijn in deze verantwoordelijk voor de offers door de gemeenten uit liefde tot Christus aan haar geschonken en hetzelfde geldt ten aanzien van niet-direct-kerkelijke goederen, zoals de bezittingen van de Theologische Hoogeschool. Men bagatelliseert dus noch het kerkrecht, noch het burgerlijk recht!

2. Al kunnen er zeker wel gronden worden aangevoerd voor de stelling, dat genoemde beslissing niet juist is, zie ook hierna punt 6 (men denke er b.v. aan, dat het onzedelijk is, dat onrecht na verloop van tijd stilzittend in recht kan veranderen en dat men zich voor zijn geweten niet aan dergelijk „recht“ gebonden mag achten), toch beteekent dit niet, dat genoemde beslissing daarom alléén al onrechtvaardig moet zijn. Een rechter kan voor de vraag komen te staan welke rechtsbelangen het zwaarste moeten wegen en zoo heeft hier — als wij den rechter in de ver-

vulling van zijn taak ernstig moeten nemen en niet bevooroordeeld door de opvattingen van zijn tijd — kennelijk het belang der rechtszekerheid (zie de tweede geciteerde overweging) den doorslag gegeven, terwijl het daarnaast toch wel gemotiveerd is, dat men „geoordeeld is naar zijn eigen wet“, d.i. naar de reglementen, die men zelf als vast en bondig, hoe dan ook, had aangenomen. Dit geheel past in het systeem van ons privaatrecht, want geldt b.v. ook voor gemaakte overeenkomsten, die in beginsel degenen, die ze hebben aangegaan, tot wet strekken. Ook statuten zoals de Kerkenorde vallen volgens de heerschende leer onder die overeenkomsten. Tot wet: d.w.z. de rechter mag de wet niet wijzigen, dat behoort de wetgever, n.l. de partijen of het bevoegde orgaan, te doen als het noodig is. De rechter mag niet verder gaan dan toepassen en daartoe uitleggen van overeenkomsten en statuten.

3. Een wijzigingsrecht van de statuten is dus van het grootste belang. Wanneer een synode onbevoegd de kerkwet verandert, zoals in onze dagen is gebeurd door binding aan een ook door de burgerlijke rechter te constateeren verkeerde uitlegging van de kerkenorde (b.v. artt. 31, 79 en 80) en de kerken blijven zwijgen, maar voeren het ondertusschen uit, al was dit alleen maar door een negatieve daad van het gesloten houden van kansels, dan is het goede oude kerkrecht verloren, zelfs als de besluiten boven alle twijfel verheven door onbevoegden zijn genomen, b.v. doordat de zittingsduur verstrekt is (men leze hierover hetgeen er ten tijde van de vrijmaking geschreven is over „ordinairlijk“ in art. 50 K.O.). Dit valt duidelijk uit de geciteerde uitspraak te concluderen. Daarentegen kan een minderheid, die neen durft te zeggen en daarnaar ook te handelen de meerderheid van haar dwaalweg redden. De heerschende leer in ons geldende burgerlijk recht is nog steeds, dat ieder besluit dat tegen de statuten (in het kerkrecht de kerkenorde) ingaat niet alléén nietig en van onwaarde is voor hen, die er nadeel van

COPIE.

Deze week laat ik mijn artikel voor deze rubriek rusten om plaats te geven aan het actueele artikel van Mr. Roeleveld. K. S.

hebben ondervonden, doch absoluut nietig, dat dus een ieder zich op die nietigheid kan beroepen. In concreto: als een synode alle kerken wil binden waar en wanneer niet te binden valt, zal het voldoende zijn als één kerk deze nietigheid (eventueel in rechte) laat vaststellen. Ook de andere kerken kunnen dan de besluiten negeren. Voeren zij ze echter uit en leven ze er naar, dan loopen zij ernstig gevaar, dat zij de nietigheid te hunnen opzichte bekrachtigen, waardoor weer onrecht in recht verandert en dus ten opzichte van de bekrachtigers de geldigheid van de in-zich-zelf nietige besluiten moet worden aangenomen.

4. De uitzondering in de derde rechtsoverweging heeft betrekking op het geval, dat de unaniem aangevoerde (eventueel onbevoegde wijze tot stand gekomen) nieuwe statuten (kerkenorde) in strijd komen met een staatswet (dat is dus iets anders als in punt 2 genoemd dat de statuten partijen tot wet strekken). Voorbeeld: De staatswet verbiedt en verklaart nietig alles wat in strijd is met de openbare orde en goede zeden. Dit zal b.v. het geval kunnen zijn wanneer het eene lid anders dan om bijzondere redenen meer rechten heeft dan het andere, m.a.w. indien de gelijkheid onder de (kerk)leden willekeurig wordt doorbroken. Ook in een statutaire regeling zelve kan dit voorkomen, eerder echter in de uitvoering daarvan. Het laatste doet zich b.v. voor, wanneer door middel van onrechtmatige belemmering in de uitoefening van lidmaatschapsrechten (b.v. door ongedronge ghorzingen) een bepaalde stemming verkeerd wordt beïnvloed en op deze wijze een statutenwijziging wordt doorgevoerd.

Dit „in strijd met een staatswet“ beteekent niet, dat alles wat als zoodanig is tot stand gekomen nu ook niet geldt. Verwezen zij daarvoor naar de uitspraak van den Hoogen Raad van 17 April 1903 W. 7913, luidende: De ministerieele beschikking van 30 Oct. 1848 en de art. 91—98 van het reglement voor de Synodale ringen binnen het Koninkrijk der Nederlanden van 20 September 1821 waren als wettelijke regelen in strijd met art. 1 der wet op de kerkgenootschappen en zijn dus bij art. 14 dier wet afgeschaft; dit sluit niet uit, dat zij binnen den kring van het kerkgenootschap als kerkelijk statuut nog kunnen worden erkend en geëerbiedigd“.

5. Het slot van de derde rechtsoverweging heeft betrekking op den regel van procesrecht, dat in casuatie, d.w.z. bij de behandeling door den Hoogen Raad, die de uitspraken van lagere rechters slechts toetst aan het geldende Nederlandsche recht en niet opnieuw de feiten onderzoekt, niet kan worden opgekomen tegen schending of verkeerde toepassing van reglementen van een zedelijk lichaam. Dit is door den Hoogen Raad herhaaldelijk beslist, o.a. 2 Januari 1903 W.

7859, eveneens ten aanzien van een reglement op het beheer der goederen en fondsen van een kerkelijke gemeente d.d. 18 Mei 1893 W. 6347, en ook nog vrij recent, 23 Januari 1948 N. J. 1948 no. 431 ten aanzien van de Dordtsche Kerkenorde.

Het gevolg van dit principe is, dat de onbevredigende toestand kan ontstaan en in de zaken van de vrijmaking ook is ontstaan, dat er geen eenheid is in de uitlegging in hoogste rechterlijke instantie van de geldende statuten (kerkenorde). Deze uitlegging en toepassing beschouwt de Hooge Raad als een feitelijke kwestie, waaraan hij niet te pas kan komen. De beslissing over de uitlegging van de kerkenorde geschiedt daardoor in hoogste instantie door de Gerechtshoven, die in Nederland vijf in getal zijn. In het eene ressort is de uitlegging van de kerkenorde anders dan in het andere ressort. In rechtskringen wordt dit als een leemte in ons Nederlandsche privaatrecht beschouwd en zou men haar wel willen ondervangen. Er schijnt dan ook al volgens persberichten een wetsontwerp daartoe te zijn aangekondigd. Onze Deputaten voor correspondentie met de Hooge Overheid dienen hier wel zeer diligent te zijn. Een dergelijk ontwerp kan er naar wij sterk vermoeden op neer komen, dat het voortaan wordt: alles of niets. De goede privaatrechtelijke regel, dat verkregen rechten behooren te worden geëerbiedigd, zal o.i. echter ook hier moeten gelden, billijkheidshalve eveneens ten aanzien van thans bij de rechter aanhangige geschillen. Het is n.l. niet fraai, als tijdens een proces de wet veranderd wordt. Voorts zal een dergelijke wet o.i. geen lex specialis (bijzondere regeling) mogen zijn voor den rechtsstrijd in de gereformeerde kerken, doch zal zij een zeer algemeene strekking moeten hebben en dus gelden voor het geheele vereenigingsrecht. Het zal hier wel weer blijken, dat het gemakkelijker is een leemte in het recht te constateeren dan haar te ondervangen, te meer nu rechten van kerken daarbij in het geding zijn, waarvan de regeling voor de staatswetgever toch altijd een teere aangelegenheid moet zijn in kerkelijk verdeeld Nederland.

6. Hoewel het ons bij dit commentaar vooral gaat om het geldende recht en de toepassing daarvan (jus constitutum), die onze verantwoordelijkheid vandaag bepalen, is het niet ondienstig hier even te wijzen op de critiek, die op de beslissing is uitgebracht, zooals deze vermeld wordt door Mr. S. Sybenga in zijn werkje over de Afscheiding en het Reglement van 1818. Deze wijst op de objectie van Mr. Heineken, dat een daadwerkelijke aanneming van de bij het reglement gemaakte instellingen niet mogelijk is geweest omdat bij de vaststelling van het reglement het Kerkgenootschap niet bestond en niet in de mogelijkheid was zich te verklaren. Bovendien had, om de aanneming beteekenis te doen hebben, gelegenheid gegeven moeten zijn om bedenkingen in te brengen; en deze werd niet gegeven. En toen het Hervormde Kerkgenootschap bestond, dankte het zijn bestaan niet aan eigen kerkelijke krachten, maar aan opgedrongen regeeringsvoorschriften. Wilsverklaringen van een aldus opgericht Kerkgenootschap konden, ook al mochten zij rebus ipsis et factis tot uitdrukking zijn gebracht, niet als wilsverklaringen van een vrije vereeniging worden beschouwd. Ook volgens Mr. D. P. D. Fabius, heeft het Nederlandsch Hervormd Kerkgenootschap zich niet kunnen uitspreken tenzij daaronder waren te verstaan de afzonderlijke plaatselijke kerkelijke gemeenten. Dan zouden echter zoovele bewijsvoeringen zijn vereischt als er gemeenten waren. En indien de verbindbaarheid op vrijwillige aanvaarding of toetreding berustte, dan had ook weder afscheiding als toelaatbaar moeten zijn beschouwd. Een van de eerste bestrijders van het arrest van 1846 was J. R. Thorbecke. Volgens Prof. Mr. L. J. van Apeldoorn is de aanvaarding van de Koninklijke Besluiten door de kerk een fictie.

Intusschen is de rechtspraak, zooals uit het vervolg blijkt, aan den inhoud van haar beslissing getrouw gebleven.

Vervolgens moge onze aandacht verdienen het arrest van den Hoogen Raad van 20 Mei 1881, W. 4633 over de organisatie van het kerkelijk beheer te Oosterend: „nopens de bevoegdheid des konings om die regelen te stellen en die te doen gehoorzamen, moet op den voorgrond worden gesteld, dat waar het de beslissing geldt omtrent instellingen, die het publiek recht raken, niet de engere begrippen van het privaatrecht alléén den grondslag van beoordeeling kunnen uitmaken, maar dat moet worden rekening gehouden met de feiten en met name met de verschillende toestanden, die uit Staatsomwentelingen en veranderde regeeringsvormen en bevoegdheden, die daarvan het gevolg zijn, geboren worden. Vaststaat dat sedert de Hervorming het staatsgezag in meerdere of mindere mate de aangelegenheden der kerk heeft geregeld; dat de Koning in 1816 een reglement in het leven heeft geroepen, dat, ofschoon aanvankelijk niet geheel zonder tegenspraak, niettemin later algemeen in de kerk heeft gegolden en is nageleefd, totdat in 1852 de Koning de vrije regeling aan de kerk heeft overgelaten. Daaraan doet niet af, dat de Grondwet van 1815 den Koning geen bevoegdheid gaf tot regeling; de verbindende kracht der verordeningen heeft haar oorsprong in de geschiedkundige feiten en in de steeds plaats gehad hebbende erkenning van dat gezag door aan-

uit Zijn handen nemen. Dat kan niet. Laten we ook maar niet bang zijn, dat God niet doen zal wat Hij beloofd heeft. Daar hoeven we geen zorg over te hebben.

Laten we maar toezien dat wij doen wat de HEERE wil.

En daarbij alle verwachting hebben van Hem, van Wien Psalm 105 verklaart: Die gunst heeft God Zijn volk bewezen, opdat het altoos Hem zou vrezen;

Zijn wet betrachten en voortaan, volstandig op Zijn wegen gaan.

Men roem dan d' Oppermajesteit, om zooveel gunst in eeuwigheid.
H. J. J.

nomi
die d
summus
den Sta
bestaan
lingen a
ringloos
ken“.

Wij n

1. Di
ding als
zooveel
de lijn v
overwe
dienen
norm v
hebben
de Kerk
aanvaar
laten w

2. Sl
behoeven
verwach
weld. De
erkent
gevolgen

3. De
rechter
willen z
bevrijd
zedelijk
voor hu

4. Le
handeler
gen, zo
is zijn o
van den
beaat:
de Syno
deel uit
Gereform
geheel s
vormde
leden te

5. De
door de
blijken v

3. he
van 12
grond v
beantwo
in die or
kan, ve
kerkeras
dergelijk
appellam
recht de
drongen

inderda
was, wo
b. he
2 April
en daar
schrift h
organisa
gevonde
het niett

tot het j
woordige
gedaagde
melde so
zich aan
dat zij d
gezegd,
scheiding
goedere

Als de
29 Decem

„De ke
(1690 B.
en verp
altijd
der alg
rechtsreg
wet zelv
ginsel is
andere t
genootsc
kan ook
Septemb

een ande
eenige E
deel II 5
hier uit
vereinig
gerrechts
B.W., ku
vormde
art. 1697
tevens e
slag ee
geloofsbe
zijn min
Kerk do
doopen,
uit te oe
diging